

Vremenski svijet male djece i vremenski univerzum današnjeg društva

Lotta De Coster i Caroline Blanchard

Kakve posljedice trka s vremenom ima na vremenski svijet male djece? ‘Spori pokret’ se može primijeniti na samo učenje o vremenu.

Bruxelles, 19:50 popodne.

Lukas, uskoro četverogodišnjak, odabrao je priču za laku noć i sjeo na krevet pokraj tate. Otac počinje čitati, ali ubrzo čuje kako mu u dnevnom boravku zvoni službeni telefon. Nastavlja pričati priču karakterističan zvuk pristigle elektronske pošte s računala. Ubrzava čitanje, preskače male olomke priče koji mu se čine manje važnima. Lukas prosvjeduje i kaže: ‘Tata! Priča ne ide tako! Vidi, dogodilo se... vidiš, tako je bilo.’ Otac postaje nestrpljiv i kaže da je kasno, vrijeme je za spavanje, a najvažnije je to da su se malo družili. Lukas zatim pita tatu: ‘Možeš li mi drugi put ispričati priču od sto minuta?’, a otac mu odgovara: ‘Da, obećavam da ću ti sutra duže čitati.’ Nakon dogovora slijedi brzi poljubac za laku noć i otac pohita pročitati pristiglu poruku.

Je li beba svjesna protoka i trajanja vremena? Kako mala djeca uče orijentirati se u vremenu, smjestiti se u budućnost, nositi se s čekanjem? Na čemu se temelji kognitivno svladavanje vremenskih koncepata? Kakvu ulogu djetetove interakcije s okruženjem imaju u stvaranju njegove svijesti o prolaznosti? U današnjem društvu ovakva pitanja pokreću druga. Na primjer, do koje mjere ubrzavanje tempa modernog života i sve veća vremenska ograničenja utječu na društveni razvoj

vremenskog koncepta poput iskustva s vremenom male djece? Kao u anegdoti o Lukasu i njegovom ocu u vrijeme pred spavanje, različita poimanja vremena djeteta, odrasle osobe i društva doista mogu doći u konflikt. Poput novca, vrijeme se broji i šteti. Za djecu odlazak u ustanove poput jaslica ili vrtića znači suočavanje s konvencionalnim vremenom ili čak ‘podčinjavanje društvenom satu’. Ustvari, skrb, odgoj i obrazovanje male djece organizirani su tako da vrijeme služi kao ključna točka oko koje su strukturirana iskustva i aktivnosti. U vrtiću ovu tvrdnju dokazuje determiniran vremenski slijed pedagoških programa i zacrtanih rokova, te zvonca i druga dogovorena vremenska ograničenja rituala i pauza. Dijete može imati poteškoća uklopiti se u prostorno-vremenske putokaze i razumjeti protok vremena, čak i onda kad vrlo rano osjeti važnost ‘zajedničkog vremena’.

Vremenski svijet male djece

Baš poput prostora, uzročnosti, broja ili predmeta, vrijeme može biti uzeto za temeljnu kategoriju u znanju o načinu organiziranja realnosti. Čak ako bebe i mala djeca, razumljivo, nemaju istu predodžbu ili poimanje vremena kao starije dijete ili odrasla osoba, oni posjeduju određenu svijest o vremenu koja se može zamisliti kao ‘točkasti mozaik’. On je

sastavljen od iskustava, percepcija, ponašanja, stavova i različitih vremenskih struktura: fizičke, ritmičke, verbalne, osobne, obiteljske i društvene. Osnovna razlika male djece od starije, tinejdžera i odraslih leži u činjenici da mala djeca posjeduju fragmentirano i nestrukturirano znanje o vremenu.

Istraživanje ritmova ranog života vodi nas do uvjerenja da od najranijih dana, čak i prije rođenja, postoji vremenska struktura oko koje se organiziraju interakcije i iskustva. Bebe kao da su ‘pripremljene’ da reguliraju vrijeme odgovaranja kako bi bile u interakciji sa svojom okolinom te su posebno osjetljive na ritam. Vrlo brzo opažaju cikličke promjene u okruženju i prilagođavaju im se (npr. dijete će se postupno prilagoditi vremenskom ciklusu od 24 h), kao i interaktivnim ritmovima dijada i trijada roditelj–dijete (npr. ritam interakcija; različiti ritmovi mame i tate). Ova prva iskustva vode bebu ka prilagođavanju vremenu vanjskog svijeta – ‘uštivanju’ ili čak sinkroniziranju s ritmom njege, igre i verbalnih interakcija s roditeljima i članovima obitelji.

Za razliku od izravne i logičke predodžbe vremena starije djece i odraslih, ona kod beba sastavljena je od mnogostrukog vremena za akciju. Mi vjerujemo da je ovo tjelesno utemeljeno vrijeme, vrijeme koje je iskustveno proživljeno, odrađeno, konkretno, obojeno emocijama i relativ-

© Manuela Cecotti

no raspršeno. Ovo je vrijeme proživljeno i postupno shvaćeno kroz dnevna iskustva i kroz različite kontekste djeteta i njegove obitelji (npr. ustanove koje dijete često posjećuje, radno mjesto roditelja, neizravno). Kroz interpersonalne odnose, ritam i interakciju s majkom, ocem, braćom i sestrama, širom obitelji, odgajateljicama; ono počinje postupno učenje o ritmu i formiranje osjećaja za vrijeme. Svijest o vremenu nastaje iz kontinuiteta slijeda iskustava i interakcija, ali i kroz uočavanje diskontinuiteta i promjene. Percepcija pojmova redoslijeda i duljine trajanja zahtijeva promjenu i niz različitih aktivnosti. Integriranje ovih pojmova i uočavanje ciklusa zahtijeva ponavljanje istovjetnih aktivnosti, što znači stabilnost i predvidivost u interakcijama i u njezi. Tako oblik ravnoteže između diskontinuiteta i kontinuiteta omogućuje djetetu da uoči i zabilježi vremensku dimenziju događaja. Verbalizacija koju su odrasli prilagodili djetetu također igra važnu ulogu u interaktivnom prilagođavanju, kao i u razvoju svijesti o vremenu malog djeteta. Prilikom objašnjavanja sekvenci događaja (npr. kad roditelj tumači djetetu što će uslijediti kad se svuče), kroz tumačenja potrebe za čekanjem (npr. kad roditelj riječima iskaže zašto dijete mora malo sačekati) i kroz upozorenje na opasnosti i frustracije (npr. kad roditelj priznaje da se djetetu neće svidjeti ono što će morati učiniti), odrasli iznose 'načine razmišljanja o vremenu' – zabave, anticipiranja, organiziranja i kretanja u odnos s njim.

Na kraju treba naglasiti pitanje važnosti djetetovog vremena za sanjarenje, koje je također i vrijeme za dosadu. Ova vremena često znače slabu prilagodbu današnjoj kulturi. Već nekoliko godina društveni pokret poznat kao 'spori pokret' stvorio je oponašatelje na zapadu pa svijet djetinjstva nije ostao pošteđen pokreta poput 'sporo djetinjstvo', 'spora edukacija', 'sporo roditeljstvo'. Osnovna ideja koja leži iza tih pokreta jest dati djeci i učenju vremena; ukratko – dati vremenu vremena. Mi vjerujemo da se ova ideja može primijeniti na učenje o vremenu, koje se, kao što smo već rekli, odvija kroz percepciju ritma, interakcija s okruženjem i verbalizaciju. Potrebna je solidna matrica kontinuiteta, ponavljanja i ritmičnog 'uštivanja' s dnevnim iskustvima kako bi se podržao

razvoj i identificiranje vremenske povezanosti vanjskih događaja (redoslijed slijeda i ciklusa), ali i svijest o vremenskim intervalima kao zadatak za svladavanje na osobnom planu malog djeteta. Razvoj početaka svijesti o vremenu, povezan s 'uranjanjem' u jezik odraslih, stvara mogućnost da se doživljena iskustva izraze riječima, čime se djeci omogućuje da svoja ponašanja i dnevna iskustva stave u vremensku perspektivu. I tako su na kraju u stanju stvarati vlastiti vremenski svijet, iznova stvarati prošlost, anticipirati budućnost, prihvatiti čekanje i odgoditi zadovoljenje potrebe.

Sljedećeg dana Lukas se penje na krevet i podsjeća oca da mu je obećao pročitati vrlo dugu priču od tisuću minuta. Tata sjeda pored njega, opušten. Čita mu kratku priču, ali dodaje detalje od kojih sjaje Lukasove oči. Te večeri vrijeme koje su zajedno proveli nije bilo uopće dulje nego prethodne večeri, ali je Lukas zaspao oduševljen svojom 'pričom od tisuću minuta'.

Lotta De Coster je profesorica kliničke i razvojne psihologije.

lodecost@ulb.ac.be

Caroline Blanchard je klinička psihologinja i psihologinja obrazovanja te polaznica doktorskog studija.

Profesorice su na Odsjeku za razvojnu i obiteljsku psihologiju na Slobodnom sveučilištu (Free University) u Bruxellesu u Belgiji.

cblancha@ulb.ac.be

© Claus Jensen